

ПЕТРОЧКО Ж.,

доктор педагогічних наук, професор,
заступник директора
з науково-експериментальної роботи,
Інститут проблем виховання НАПН
України

КИРИЧЕНКО В.,

кандидат педагогічних наук, завідувач
лабораторії фізичного розвитку
і здорового способу життя,
Інститут проблем виховання НАПН
України,
м. Київ, Україна

ТЕМАТИЧНА РУХАНКА ЯК ВАЖЛИВИЙ СКЛАДНИК ТРЕНІНГУ З НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

У статті розкривається питання використання тренінгових технологій для розвитку професійної компетентності педагогів, інших фахівців соціальної сфери з національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Представлено мету та структуру програми «З Україною в серці». Обґрунтовано доцільність проведення тематичних руханок як важливого складника тренінгу з національно-патріотичного виховання. Узагальнено методичні рекомендації з організації і проведення таких тематичних руханок; розкрито їх зміст і завдання у процесі тренінгової діяльності.

Ключові слова: тренінг, національно-патріотичне виховання, тематична руханка.

В статье раскрывается вопрос использования тренинговых технологий для развития профессиональной компетентности педагогов, других работников социальной сферы с национально-патриотического воспитания детей и молодежи. Представлено цель и структуру программы «С Украиной в сердце». Доведено важность проведения тематических игр в процессе тренинга с национально-патриотического воспитания. Обобщено методические рекомендации с организации и

проведения таких тематических игр; раскрыто их содержание и задания во время тренинга.

Ключевые слова: тренинг, национально-патриотическое воспитание, тематическая игра.

The article deals with the issue of using training technologies for development of professional competence of educators, specialists of social sphere on national-patriotic education of children and youth. The aim and structure of the program "With Ukraine in my heart" are presented. The expediency of thematical "rukhanky" (game-exercises) is substantiated as an important constituent of training on national-patriotic education. Game-exercises are proved to perform several functions, namely: decreasing the level of tension in the group, production of positive emotions, help in communication, creation of trustful atmosphere, better understanding between coach and participants, development of creativity, making the study process more effective etc. Classification of "rukhanky" is presented: exercises on activation and cooperation, exercises on muscle tension reducing, exercises on attention concentration, exercises on positive emotional microclimate creation, exercises-guides to theoretical or informational blocs, and exercises on group division, group rituals at the beginning or at the end of training. Methodical recommendations on organization and conduction of such thematical "rukhanky" (game-exercises) are generalized, their content and tasks during training activities being revealed.

Key words: training, national-patriotic education, thematical rukhanka, game-exercise.

Для сучасного українського вчительства, яке разом з іншими верствами населення також відчуває на собі тягар гібридної війни, найбільшої ваги набувають уміння критично аналізувати великі обсяги інформації, здобувати правдиві знання на противагу споживанню готової (часто – «фейкової», тобто свідомо брехливої) інформації, виробляти міцний стрижень власних смислоттєвих ціннісних орієнтирів і сприяти виробленню позитивних ціннісних ставлень до України, суспільства, державних інституцій у дітей. Відтак, одним із першочергових заходів підвищення ефективності національно-патріотичного виховання визначається оновлення підготовки педагогів до його здійснення. Передбачається, що це має відбуватися за допомогою сучасних інтерактивних методів навчання.

Як засвідчує практика, широкі можливості для розвитку професійної компетентності педагогів з національно-патріотичного виховання, надає така

форма навчання, як тренінг. Спираючись на знання, навички й досвід учасників, тренінг надає їм можливість відкрити у собі нові здібності, розкрити свій потенціал, проявити креативність, зосередитися на розкритті взаємообумовлених зв'язків між теоретичними положеннями і практичними діями.

Автори-дослідники, які працюють над проблемою використання тренінгу, не однотайні у тлумаченні його сутності й функцій (І. Вацков, Ю. Ємельянов, Л. Петровська, О. Прутченков, Г. Ковальова, А. Ситніков та інші). Водночас їхні погляди можна звести до єдиного наукового еквіваленту, що це активне соціальне навчання, мета якого – розвиток комунікативної, інтерактивної та перцептивної складових [1, с. 514].

Значний внесок в обґрунтування ефективності тренінгових технологій у процесі підвищення професійної компетентності фахівців соціальної сфери зробили українські науковці І. Зверева, Г. Лактіонова, Т. Журавель, Т. Лях, Т. Цюман та інші. Зокрема, Т.П. Цюман визначає освітній тренінг як форму соціально-педагогічної роботи, спрямованої на набуття життєвої компетентності шляхом збагачення як знаннями, так і життєво-практичним та емоційно-особистісним досвідом завдяки використанню інтерактивних засобів навчання [4, с. 9]. Цілком підтримуємо наукову позицію автора, що такий тренінг базується на низці принципів, серед яких: логіка взаємодії, а не впливу; створення умов, які передбачають підготовку особистості до вирішення проблемних життєвих ситуацій; можливості для здійснення особистістю вибору свого життєвого шляху на підставі вміння аналізувати ситуацію і нести відповідальність за свою поведінку [там саме].

Тренінгова форма навчання для педагогів характеризується високою інтенсивністю комунікації, спілкування, обміном інформацією, зміною і різноманіттям видів діяльності, цілеспрямованою рефлексією своєї діяльності та взаємовідносин з іншими учасниками. Педагоги відкривають свої ресурси, взаємодіють, навчаються один у одного. І якою б не була спрямованість тренінгу, головною і найбільш затребуваною метою групової роботи стає мистецтво спонтанної й творчої поведінки.

Усе вищезазначене зумовило створення науковцями Інституту проблем виховання (І.Д.Бех, Ж.В.Петрочко, В.І.Кириченко) тренінгової програми «З Україною в серці», метою якої є підготовка методистів інститутів післядипломної педагогічної освіти, методичних кабінетів органів управління освітою різного рівня, педагогічних працівників загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів, інших фахівців до організації і здійснення національно-патріотичного виховання дітей та молоді [2].

Тренінг складається з п'ятих блоків, кожен з яких має свою мету, конкретний зміст, водночас логічно продовжує зміст попереднього блоку і розкривається відповідно до наскрізних завдань Програми:

Блок 1. «Патріотизм як суспільна та особистісна цінність» ознайомлює учасників із базовими поняттями тренінгу, спонукає до усвідомлення значущості ціннісного підґрунтя у життєздійсненні людини, поглиблює знання про сутність і значення патріотизму для кожного громадянина і суспільства в цілому як цінності потреби та якості людини-патріота.

Блок 2. «Виклики, загрози і нові акценти національно-патріотичного виховання» висвітлює концептуальні засади національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах модернізаційних суспільних змін; актуалізує знання учасників щодо викликів і перешкод на шляху його впровадження у системі загальної середньої освіти України.

Блок 3. «Партнерство у національно-патріотичному вихованні» розкриває сутнісні характеристики суспільної солідарності, ресурсного потенціалу суб'єктів національно-патріотичного виховання, організаційні засади щодо розбудови партнерства з його реалізації у місцевій громаді.

Блок 4. «Технологічне забезпечення національно-патріотичного виховання» спрямовано на презентацію підходів і методів національно-патріотичного виховання з доведеною ефективністю, висвітлення продуктивного інноваційного досвіду учасників, ознайомлення з інноваційними формами роботи з дітьми та учнівською молоддю.

Блок 5. «Участь у житті суспільства як вияв громадянсько-патріотичної позиції» покликаний актуалізувати знання учасників щодо ролі дитячих і молодіжних громадських організацій у національно-патріотичному патріотичному вихованні. Головний акцент зроблено на підготовці учасників тренінгу до сприяння участі дітей і молоді у житті суспільства та на власних кроках з організації національно-патріотичного виховання молоді у місцевих громадах.

Окремо слід наголосити, що програма «З Україною в серці» має дві характерні особливості. Перша – *реалізація певного алгоритму формування в учасників цінності патріотизму*. Це передбачає наступні обов'язкові кроки:

1) усвідомлення ключових понять, складників патріотизму, сучасних підходів і методів національно-патріотичного виховання;

2) охоплення учасників атмосферою сильного емоційного особистісного переживання викликів, труднощів і пріоритетів національно-патріотичного виховання;

3) обмін досвідом з використання сучасних інноваційних форм роботи з дітьми;

4) стимулювання в учасників «Я-виклику», тобто прагнення до власного патріотичного діяння й очікування таких дій від інших;

5) налагодження первинних партнерських відносин у розгортанні національно-патріотичного виховання й сприяння суспільній солідарності щодо зазначеного.

Другою не менш важливою особливістю програми постає *створення позитивного емоційного забарвлення, максимальна візуалізація навчального матеріалу за допомогою відео, аудіо, РР-презентацій*. Усі інформаційні повідомлення чи міні-лекції, що забезпечують когнітивний компонент програми супроводжуються тематичними РР-презентаціями чи інфографікою. На емоційно-мотиваційний компонент ефективно працюють спеціально дібрані відеоматеріали (пісенні відеокліпи, документальні фільми, мультфільми), які постійно оновлюються у контексті актуального суспільного дискурсу і спеціальні вправи, які ще називають енергейзерами або *руханками*.

Ефективний тренер з національно-патріотичного виховання обов'язково прагнучиме, щоб розвиток групового процесу в його групі характеризувався:

- довірою й повагою учасників один до одного;
- наявністю спільних цілей і зацікавленістю учасників у їхньому досягненні;
- взаємною підтримкою і прийняттям учасниками відповідальності за свою роботу в групі;
- встановленням гласних і негласних правил, що сприяють ефективній роботі групи;
- виробленням оптимального робочого ритму.

Такі тренери не намагаються постійно тримати учасників у полоні магії власної особистості, а щедро виділяють час на групову роботу, під час якої вони можуть самостійно працювати і не забувають залишити час на ігри, спілкування, експериментування чи обговорення перебігу і результатів спільної діяльності.

Це допомагає відчувати ритм тренінгу, успішно чергувати періоди напруженої уваги з періодами рефлексії чи ігровими паузами. Важливість такої «інтуїтивної дидактики» підтверджується масовою практикою тренінгів.

Інвент-аналіз (включене спостереження) тренінгових сесій переконливо свідчить, що навчання постає більш ефективним, якщо до нього включаються театралізовані постановки, танці, різноманітні ігрові паузи, які зазвичай виконують чотири важливі функції:

- знижують рівень напруження в групі, продукують позитивні емоції й надають учасникам можливість розслабитися;
- допомагають встановленню контактів, створюють у групі обстановку довіри й доброзичливості та покращують взаєморозуміння між тренером і учасниками;
- роблять навчання більш ефективним, оскільки активізують усі найважливіші системи людського організму; сприяють розвитку креативності та інтуїції;
- створюють в учасників відчуття стабільності й передбачуваності того,

що відбувається (особливо – ритуали).

Коротка класифікація ігрових вправ може виглядати наступним чином:

- вправи на активізацію та згуртування;
- вправи на зняття м'язового напруження;
- вправи на відновлення (привернення) уваги;
- вправи на створення позитивного емоційного мікроклімату;
- вправи-підводки до теоретичного чи інформаційного блоку;
- вправи на об'єднання у групи;
- групові ритуали початку або завершення роботи.

Ігрові вправи на тренінгу з національно-патріотичного виховання можуть вводитися з різною метою і у різних випадках. Якщо їх використання під час тренінгу перетворити на спеціальний, невеличкий за тривалістю ритуал, що супроводжує перехід від одного виду роботи до іншого, то кожна вправа дозволить віднайти величезну кількість відповідей і рішень, побачити нестандартні виходи з усталеної ситуації, закріпити висновки з інформаційного блоку, «перекинути місточок» до роботи в міні-групах тощо.

Корисний ефект використання ігрових вправ залежить від цільового призначення й доречності добору вправи, вступної підготовки групи, коректності трансляції вправи, компетентності тренера тощо. Наведемо декілька прикладів.

Основною мотиваційною заставою початку тренінгового дня може бути вправа «Сонечко сяє». Учасники стають у коло, промовляють разом із тренером слова і виконують певні рухи:

«Сонечко сяє! *(руки догори)*

Сопілочка грає! *(імітація гри на сопілці)*

Річка тече! *(хвилясті рухи вгору-вниз)*

Човник пливе! *(хвилясті рухи праворуч-ліворуч)*

Правим веслом загрибаю! *(кругові рухи правою рукою від плеча)*

Лівим веслом загрибаю! *(кругові рухи правою рукою від плеча)*

А тепер – двома руками – *(кругові рухи двома руками від плеч)*

Щоб зустрітись в колі з вами!» *(показуємо на учасників у колі).*

Така вправа активізує учасників до роботи, сприяє створенню доброзичливої атмосфери, додає бадьорості та налаштовує на позитивну взаємодію.

Окрім цього, на етапі знайомства чи на початку тренінгового дня доцільно використати вправу «Я – Олена і у мене настрої ось такий!», під час якої учасники по-черзі називають своє ім'я і демонструють певний рух на візуалізацію свого настрою. Група разом повторює рух, супроводжуючи це фразою «У Олени настрої ось такий!» Щоб надати вправі «національно-патріотичного забарвлення», слід запропонувати учасникам передати свій настрої рухами в українському колориті.

В основному блоці тренінгу рекомендовано провести вправу «У цьому колі друзі всі». Її мета – підвищення рівня групової згуртованості, налаштування на роботу. Тренер розучує з учасниками відповідний текст, супроводжуючи його рухами:

*У цьому колі друзі всі – раз, два, три!
Він, вона, і я, і ти – раз, два, три!
Руку дай тому, хто зліва,
Руку дай тому, хто справа –
Ми – одне велике коло,
Ми – одна сім'я!*

Далі текст повторюється, змінюються тільки дії: «Підбадьор того, хто справа ...», «Обніми того, хто зліва ...»:

*У цьому колі друзі всі – раз, два, три!
Він, вона, і я, і ти – раз, два, три!
Усміхнись тому, хто зліва,
Усміхнись тому, хто справа –
Ми – калинова родина,
Україна в нас єдина!*

Веселою і продуктивною може бути руханка «Українське село». Її рекомендовано проводити між двома теоретичними блоками (або великими інформаційними повідомленнями). Основне завдання цієї руханки – активізація членів групи, зняття їхньої втоми. Однак, побіжно вона дозволяє привернути увагу учасників тренінгу до краси українського села.

Текст і руховий супровід пропонує тренер, попередньо узгодивши їх з учасниками. Ключовими словами і рухами вправи є: мальви (.....), степ (*руки широко розводяться в сторони*), кури (*плескання відкритими долонями по своїх стегнах*), гуси (*одна рука викидається догори*), річка (*хвилясті синхронні рухи руками перед собою*), лелеки (*одна нога підігбається у коліні, руки – в боки*).

Тренер читає текст і пропонує учасникам демонструвати ключові слова відповідними рухами:

«Не знає той України, хто ні разу не був на селі. Як правило, за селом в'ється річка. Вона тиха і заросла очеретом. Там купаються гуси, а на березі копошаться кури, походжають лелеки – метушливі кури їх зовсім не бентежать. За річкою незайманий степ.

Повертаємося у село. А назустріч нам, ламаючи мальви, біжать перелякані кури, а за ними – гуси, потім – знову кури. Це їх на річку жене галаслива дітлашня.

Українське село потопає у мальвах. Біля вікон хат – мальви, біля тину – мальви, біля криниці з дерев'яною лелекою – теж мальви.

Ось така вона моя Батьківщина – і села, і річки, і степи».

Підвищити емоційний настрій, активізувати учасників допоможе руханка «Лис Микита». Основою її змісту є байка про хитрючого лиса Микиту, якій умів вибиратись із будь-якої халепи, втекти від найрозумніших мисливців. Тренер зазначає: «В українських казках наголошується про те, що найкращий спосіб спіймати лисицю – «насипати їй на хвіст солі». Далі учасникам пропонується одночасно побувати й «у шкурі лисиці», й «шкурі мисливця». Для цього кожен заводить руку за спину й притискує до попереку долоню (тильною стороною доверху). Ця рука зображує хвіст лисиці. Друга рука залишається вільною.

За командою тренера усі учасники швидко пересуваються по кімнаті, намагаючись при цьому доторкнутись вільною рукою до «хвоста» інших учасників і водночас – самому залишитися не вліяним. Коли учасник відчуває, що йому «насипали солі на хвіст», тобто доторкнулися до його долоні, він має зупинитися, однак і надалі може намагатися «вполювати» інших учасників (головна умова – залишатися на місці). Тренер у цій рухавці виконує роль арбітра, слідкуючи за дотриманням правил учасниками.

Щоб зібрати увагу, налаштувати групу на робочий лад знадобиться вправа, на кшталт, «Жабенятка» чи «Павучка». Головну «дійову особу» можна змінювати, однак обов'язковим атрибутом вправи є вступне слово тренера про міфи, легенди, приказки, прикмети щодо «дійової особи». Таке інформування сприяє обізнаності з українським фольклором.

Наприклад, тренер може розповісти: *«Жаб використовували в народній медицині. Ними лікували болячки на тілі, виводили ластовиння на обличчі, витягували зміїну отруту, компресами із жаб лікували радикуліти й застуди. Жаб застосовували як жарознижуючий засіб. При ангінах рекомендувалося зловити жабу й подихати на неї. Народні прикмети щодо жаби: Передчуваючи погану погоду, жаби поспішають на берег. Жаби розквакались – бути дощу. Не їж над колодязем, бо жаби заведуться. Не показуй на жабу пальцем, бо заболить спина. Перелізе дорогу жаба – зле. Якщо наснитись жаба – зустрінеш кохання».*

При цьому тренер підходить до фліп-чарту із клітинковою решіткою, у центрі якої заздалегідь намальовано «головну дійову особу» (у нашому випадку – жабенятка). Тренер зазначає, що жабенятка дуже прудкі, й для того, щоб їх спіймати, слід бути надзвичайно уважним. Тренер починає навімання називати клітинки, по яких начебто пересувається жабеня, а учасники мають пильно спостерігати за уявним пересуванням на плакаті. Як тільки жабеня дістається клітини, в якій його намальовано, уся група плескає в долоні. Вправу можна повторювати декілька разів, допоки група не налаштується на робочий лад.

Для зняття м'язового і психоемоційного напруження вдало підходить вправа «Зміни роль». Водночас вона може, наприклад, слугувати зачином до теоретичної вправи під час вивчення історико-порівняльного методу. Учасники вільно пересуваються кімнатою, тренер проголошує різні стани, а учасники їх відтворюють, намагаючись при цьому «відчути» власні ноги, руки, хребет (усі частини тіла), усвідомлюючи, які з них активні, а які мляві. Після відтворення образу учасникам пропонується зупинитися на 5 сек. і відчути, наскільки їм комфортно у цій ролі.

Тренер: уявіть собі, що ви:

- молодий і завзятий джура (15 сек.);
- поважний сивочолий гетьман (15 сек.);
- гарна засватана дівчина (15 сек.);
- найкращий танцюрист гопака (15 сек.);
- організатор національно-патріотичного виховання (15 сек.);
- пройдіть так, щоб усі зрозуміли, хто ви є насправді (15 сек.).

Сприяття зняттю напруження від попередніх вправ, налаштувати на подальшу роботу може руханка «Оплески». Окрім того, вона постає слушним переходом до ознайомлення учасників з методом особистісної презентації.

Учасники сидять у великому колі. Тренер пропонує підвестися, а групі привітати оплесками / «оваціями» тих, хто:

- має досвід роботи з дітьми більше 7 років;
- брав участь у розробленні й реалізації соціальних проєктів;
- займався волонтерською діяльністю;
- вважає, що йому є чим поділитися з проблеми національно-патріотичного виховання дітей та молоді.

Номінації для репрезентації слід максимально прив'язувати до особливостей групи і тематичного забарвлення тренінгової сесії.

Вправою для відпочинку між двома короткими блоками інформації є «Варенички». Учасники можуть сидіти чи стояти, а тренер примовляє, показуючи спеціальні рухи і запрошує учасників повторювати за ним.

Слова тренера:

«Яка найулюбленіша українська страва? Точно, це – варенички! Тож давайте пригадаємо процес їхнього приготування. Щоб вони були пухкенькі, спочатку просіваємо борошно (декілька разів проводить зігнутими у ліктях руками праворуч-ліворуч). Тепер замісимо тісто (почергово кулаком однієї руки товче відкриту долоню іншої). Потім крутимо з тіста «ковбаски» (долоні труться одна об одну). Нарізаємо кружечки з тіста (ребром однієї долоні робимо кілька рухів-«надрізів» уздовж іншої руки, повторюємо на другій руці). Ліпимо варенички (мнуться пальцями вуха). Кидаємо до каструлі. Витягуємо шумовкою (схожі рухи). І, нарешті – пригортаємося»

Приємного смаку!»

Для зняття м'язового напруження, інтелектуальної втоми знадобиться руханка «Гнучка лозина», створена учасниками тренінгу для тренерів «3 Україною в серці» у листопаді 2016 року.

Примовляючи слова руханки, учасники синхронно роблять певні рухи:

Гнуть щоденно силі злі (*тримаючи руки догори, похитуються в різні боки*)

Україну до землі (*потихеньку нахиляються і торкаються руками самої долівки*)

Та вона росте, міцніє, (*повільно випрямляються*)

Вгору тягнеться й радіє!!! (*беруться вгору за руки й погойдуються разом*)

Усе вищезазначене дозволяє зробити висновок про надзвичайну користь ігрових вправ у прагненні домогтися ефективного навчального процесу на тренінгах за умови дотримання наступних методичних рекомендацій:

- *обов'язкове врахування цільової спрямованості, співвіднесення із загальним контекстом заняття: важливо органічно інтегрувати окремі руханки у поточний навчальний процес. Для того, щоб учасники відчували неперервність процесу, тренер має продумати, якими словами він презентує гру і якими словами він її завершусь. Руханки не повинні відчуватися «чужорідним тілом», намагайтеся прив'язувати кожну з них до діяльності, яку учасники щойно робили, чи до того, що збираєтеся пропонувати групі найближчим часом;*
- *важливе значення для мотивованої включеності учасників має запал, натхнення з яким тренер презентує ігрову вправу: нудьгування, відстороненість, млявість при озвучуванні правил ігрової вправи можуть завадити її якісному проведенню. І навпаки, власне емоційне піднесення завжди відіграє роль «міченого атома» й сприяє піднесенню настрою усієї групи при виконанні не тільки ігрової вправи, а й багатьох інших;*
- *слід нагадувати учасникам, що головним принципом ігрових вправ є кооперація і аж ніяк не конкуренція: кожна вправа сама по собі є експериментом, участь у ній набагато важливіша за результат; слід добирати руханки, які можуть принести групі максимальну користь на певному етапі тренінгу. Звісно, відчуття і переживання учасників індивідуальні, однак, найголовнішим є те задоволення, яке учасники отримають від вправи;*
- *тренер має жорстко контролювати часову тривалість і темпоритм: руханки мають плануватися таким чином, щоб середня не була менше 5 хв. і не перевищувала 10 хв. Тренер сам керує загальною тривалістю гри, слідкуючи щоб вона не переродилася на хаотичний рух. У тих випадках, коли ви вперше пропонуєте грати в якусь гру, вам потрібно*

планувати більше часу, тому що учасники повинні спочатку зрозуміти ваші інструкції й пояснення.

Темп руханок слід регулювати таким чином, щоб вони якнайкраще працювали на вирішення дидактичних завдань тренера. Більшість руханок обов'язково повинні проходити у швидкому темпі, що безумовно сприяє виникненню спонтанності, імпровізації, підвищує загальний настрій групи. Однак, безперечно, спочатку учасники мають звикнути до послідовності чи взаємозв'язку слів та рухів;

- *матеріальне забезпечення ігрових вправ має бути надзвичайно простим*: важливо усвідомлювати, що руханки повинні вимагати мінімуму підготовки (пара м'ячиків, олівець і папір, моток ниток, маленька іграшка а у двох-трьох випадках під час тренінгу – музичний супровід). Однак для переважаючої частини руханок не знадобиться взагалі ніяких матеріалів;
- *при доборі ігрових вправ необхідно враховувати особливості приміщення*: подбати про необхідний простір для ваших руханок краще заздалегідь, іще на етапі підготовки приміщення для тренінгу, однак важливо пам'ятати, що забагато простору в кімнаті теж погано. Спробуйте розставити меблі таким чином, щоб більшість вправ проходило у загальному колі. Коли учасники бачать, як виконують цю вправу інші, вони швидше опановують її самі. Варіант руху поміж меблями найменш прийнятний і з міркувань техніки безпеки, і з загальної методики тренінгової роботи.

Таким чином, основним наслідком введення *ігрових вправ* є згуртованість учасників тренінгу для спільного вирішення означених завдань, розвиток комунікативних вмінь, проявів симпатії й поваги один до одного, створення позитивного психологічного мікроклімату, глибше занурення у зміст тренінгу, усвідомлення його теми, ідеї. Такі вправи значною мірою впливають на якість виконання завдань та рівень досягнення поставлених цілей всього тренінгу, тобто його загальну ефективність.

Список використаних джерел:

1. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. І.Д.Звереві. – Кив, Сімферополь : Універсум, 2012. – 536 с.
2. З Україною в серці (тренінг з патріотичного виховання дітей та молоді) : посіб. / І.Д.Бех, В.І.Кириченко, Ж.В.Петрочко. – Харків : «Друкарня Мадрид», 2016. – 140 с. Видання 2-ге, змінене.
3. Окрилені Україною (тренінг з національно-патріотичного виховання молоді) : посіб. / Ж.В.Петрочко, В.І.Кириченко. – Х. : Видавець Панов А.М., 2016. – 134 с.

4. Цюман Т.П. Формування культури життєвого самовизначення старшокласників засобами освітнього тренінгу : автореф. Дис. Канд. пед. наук. 13.00.05 / Тетяна Петрівна Цюман . – Київ : Б.в. 2008 . – 19 с.

Transliteration of References:

1. Zverieva, I. (Ed.) (2012). Entsyklopedia dlia fakhivtsiv sotsialnoi sfery [Encyclopedia for social sphere specialists]. Kyiv, Simferopol: Universum.
2. Bekh, I. Kyrychenko, V. & Petrochko, Zh. (2016). Okryleni Ukrainoiu (treninh z natsionalno-patriotychnoho vykhovannia molodi) [Bewinged by Ukraine (training on national-patriotic education of youth)]. Kharkiv: Panov A. M.
3. Tsiuman, T. (2008). Formuvannia kultury zhyttievoho samovynachennia starshoklasnykiv zasobamy osvithnioho treninhu [Formation of senior school students' life self-determination culture by means of educational training (PhD dissertation in pedagogy, Kyiv)].

Petrochko J.

Doctor of Education, Professor, Deputy Director on scientific-experimental work of Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Kyrychenko V.

Ph.D., Head of Physical Development and Healthy Lifestyle Laboratory of Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Thematic Energizer as an important component of the training of national-patriotic education

petrochko@ukr.net

v.kyrychenko59@gmail.com